

УДК 81'42:801.661

СИМВОЛ КРИЗЬ ПРИЗМУ СУМІЖНИХ КАТЕГОРІЙ

М. М. Костюк

maryna.kostiuk@gmail.com

асистент кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 (Міністерство освіти і науки України)
 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14

Статтю присвячено поняттю символу та суміжним категоріям, зокрема алегорії, архетипу, міфу, метафорі, образу та знаку. Символ розглядається як найвища форма знаковості, що виражає здатність матеріальних і нематеріальних речей передавати ідеальний зміст. Символ також є основою для передачі та розуміння культури. Символ – невичерпний та безкінечний, а його смислова структура є багатошаровою. У статті визначені основні спільні та відмінні риси символу у порівнянні з суміжними категоріями. Виділені основні характеристики символу, серед яких двоплановість, багатозначність, семантична глибина, відтворюваність та здатність накопичувати смисли. Символ, на відміну від знаку, здатний до саморозгортання, безкінечного саморозвитку, а отже, непридатний для завершеної інтерпретації. Виявлені різновиди вербального втілення символу: біблійні, художні, міфологічні, народно-поетичні (фольклорні), узуальні та індивідуально-авторські. Особлива увага приділена поняттю лінгвістичних символів, які є актуалізацією у тексті тієї частини змісту культурологічного символу (значення цих символів зафіксовані зазвичай у словниках та енциклопедіях символів або міфологічних джерелах), яка є важливою для автора у зв'язку з його задумом, а також обсягом авторських фонових знань.

Ключові слова: символ, алегорія, архетип, міф, знак, образ.

СИМВОЛ СКВОЗЬ ПРИЗМУ СМЕЖНЫХ КАТЕГОРИЙ

М. Н. Костюк

maryna.kostiuk@gmail.com

асистент кафедры французской филологии Института филологии
 Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
 (Министерство образования и науки Украины)
 01601, г. Киев, бульвар Тараса Шевченко, 14

Статья посвящена понятию символа и смежным категориям, таким как аллегория, архетип, миф, метафора, образ и знака. Символ рассматривается как высшая форма знаковости, которая выражает способность материальных и нематериальных вещей передавать идеальное содержание. Символ также является

(Actual linguistic problems)

Symbol through related categories (in Ukrainian)

[Symvol kriz' pryzmu sumizhnyh kategorij]

© Kostiuk M. M. [Kostjuk M. M.] maryna.kostiuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

основой для передачи и понимания культуры. Символ – неисчерпаемый и бесконечный, а его смысловая структура является многослойной. В статье определены основные общие и отличительные черты символа в сравнении его со смежными категориями. Выделены основные характеристики символа, среди которых многозначность, семантическая глубина, воспроизводимость и способность накапливать смыслы. Символ, в отличие от знака, способный к бесконечному саморазвитию, а, следовательно, завершенная интерпретация невозможна. Выделены виды вербального воплощения символа: библейские, художественные, мифологические, народно-поэтические (фольклорные), визуальные и индивидуально-авторские. Особое внимание уделено понятию лингвистических символов, которые являются актуализацией в тексте той части содержания культурологического символа (значение зафиксированы в словарях и энциклопедиях символов или мифологических источниках), которая является важной для автора в связи с его замыслом, а также объемом авторских фоновых знаний.

Ключевые слова: символ, аллегория, архетип, миф, символ, образ.

SYMBOL THROUGH RELATED CATEGORIES

M. M. Kostiuk

maryna.kostiuk@gmail.com

assistant of the French chair of the Institute of Philology
of Kyiv National Taras Shevchenko University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
Taras Shevchenko bld, 14, Kyiv, Ukraine, 01601

The article focuses on the notion of symbol and related categories, including allegory, archetype, myth, metaphor and sign. The symbol is regarded as the highest form of a sign that expresses the ability of material and non-material things perfect some ideal meaning. The symbol is also the basis for the transmission and understanding culture. The symbol is infinite; its semantic structure is multilayered. In this article some common and different features in comparison with related categories are analyzed. The basic characteristics of symbol include ambiguity, semantic depth, reproducibility and the ability to accumulate different meanings. Symbol, unlike sign, is capable to develop and therefore it is impossible to interpret it completely. The article defines some types of verbal symbol such as biblical, artistic, mythological, folk, typical and individual. The particular attention is paid to the concept of linguistic symbols that are verbalizing in the text that part of the meaning of cultural symbol (the meanings are enlisted in dictionaries and encyclopedias of symbols or some mythological sources), that is important for the author because of his plan and the amount of his background knowledge.

Keywords: symbol, allegory, archetype, myth, symbol, image.

© Костюк М. М. [Костюк М. Н.] maryna.kostiuk@gmail.com

Символ крізь призму суміжних категорій (Українською)
[Символ сквозь призму смежных категорий] (На укр. яз.)

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

Вступ

Символ відіграє важливу роль у житті людини, адже кожен вчинок передбачає наявність символічної функції, а отже виражає певний зміст (Ч. Пірс). Слід відзначити важливість символу з точки зору культури, адже саме символи представляють найбільш універсальну форму вираження образів світу. Символи є важливими елементами культурної традиції будь-якого народу.

Актуальність нашого дослідження полягає у комплексному аналізі поняття символу, виявленні його унікальності через співставлення з іншими категоріями, та аналіз процесу символізації у художньому контексті, зокрема у французькій поезії.

Метою дослідження є визначення основних спільних та відмінних рис символу у порівнянні цього поняття з такими суміжними категоріями як алегорія, архетип, міф, метафора, образ та знак, а також визначення основних різновидів вербального втілення символу.

Об'єктом дослідження є символ та суміжні категорії, а його **предметом** – аналіз спільних та відмінних рис, які характеризують ці поняття.

Матеріалом дослідження послуговували твори французького поета С. Малларме.

Під час дослідження використано такі **методи**: *метод дефініційного аналізу* – при визначенні й описі основних категорій; *метод контекстуально-ситуативного та інтерпретаційного аналізу* – при визначенні й описі значимих елементів у художньому тексті; *порівняльно-зіставний метод*, який дозволяє встановити основні спільні та відмінні риси символу та суміжних категорій.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому досліджено поняття символу крізь призму суміжних категорій, що дозволяє визначити унікальність символу, його здатність створювати велику кількість смислів, що веде до множинності інтерпретацій.

Основний зміст

Для повного розуміння символу, необхідно співставити це поняття з алегорією. Символ і алегорія відрізняються насамперед насиченістю ознак та можливістю витлумачення. В той час як смисл символу невичерпний, він осягається лише через інтуїцію, то алегорія слугує ілюстрацією, поясненням певної ідеї та пізнається через діяльність свідомості [6]. Символ виникає ненавмисно, природно, часто несвідомо “не-інтелектуально” і пізнається

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

багато в чому інтуїтивно. Alegорія створюється волею розуму і “відгадується” інтелектуально. Тому, зв'язок між планом вираження і планом змісту в алегорії, як правило, умовна. Тобто, семантичне поле символу ширше ніж алегорії, символічне значення може вбирати в себе алегоричне, але ніколи не обмежується ним, формальний аспект символу має більш автономний характер (у алегорії він виконує службову функцію, його мета – репрезентація певної ідеї) [13].

Alegорія виконує функцію “прикладу”, “ілюстрації” певного поняття, робить його більш наочним і зрозумілим, додаючи до нього багато того, що для нього є суттєвим [3, с. 137]. Формальна сторона алегорії не “самоцінна”, вона виконує “службову” функцію, “оголошується несуттєвою”, вона має лише перевести увагу на загальне, родове, яке виявляється в алегорії основним [там само]. А символ, в свою чергу, існує сам по собі, і щось значить. В алегорії, на відміну від символу, немає повної тотожності зображуваної ідеї з предметом. Тому, при створенні символу важливе бачення значимості в предметі, розуміння “об’єктивного” змісту речей. Тому, знак є більш символічним, якщо він реалістичний [3].

Важлива відмінність символу від алегорії полягає в тому, що смисл символу не можна дешифрувати простим намаганням здорового глузду, він невіддільний від структури образу, не існує в якості певної раціональної формули, яку можна вкласти в образ, а потім вилучити з нього. Тобто, смислова структура символу багатопланова і розрахована на активну внутрішню роботу сприймаючого [1, с. 826]. Символ – невичерпний та безкінечний. Символ знаменує собою таємницю. Alegорія, навпаки, виражає конкретний зміст, і досягає своєї мети як літературний прийом, якщо цей смисл у неї прихований.

Крім того, символ несе в собі досвід культури і потенціал тих значень, які він набув в результаті свого розвитку. Alegоричне значення також не вичерпується текстом. Однак, позатекстові значення алегорії найчастіше заздалегідь визначені і конкретні. До особливого виду належать алегорії, які відсилають реципієнта до іншого знаку [9].

Цікавим для аналізу є сонет відомого французького поета Стефана Малларме “*Ses purs ongles*”. Цікаво, що перша версія сонета мала назву: “*Sonnet allégorique de lui-même*”. Цей сонет є герметичним. Сама назва свідчить про те, що зміст поезії є загадкою, а перед читачами стоїть складна або майже нереальна задача – розгадати її. На основі цього сонету можна виявити той факт, що алегорія, на відміну від символу, побудована на грі відповідностей, більш деталізована, між різними аспектами “*signifiant*” та “*signifié*”, її можна порівняти

© Костюк М. М. [Костюк М. Н.] maryna.kostiuk@gmail.com

Символ крізь призму суміжних категорій (Українською)
[Символ сквозь призму смежных категорий (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
 [PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINGVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

з публікою, яка, розуміючи основне значення алегорії, насолоджується роздумами над деталями [10].

Однак, що стосується самої поезії Стефана Малларме, то не можна казати про алегорії у чистому вигляді. Дійсно, алегорія означає відношення між матеріальним “*signifiant*” (“стіл”, “статуя”) та “*signifié*”, абстрактною ідеєю. Звичайно, текст поезії щось означає (оповідь чи опис), і це “щось” має моральний сенс, вираження почуття і, звичайно, виражає певну ідею поезії. Для виявлення розгадки назви цього сонета слід звернутися до різних семіотичних планів поезії, тобто проаналізувати всі ланки “*signifiant*” та “*signifié*”. Поет вимальовує нам ряд незвичайних деталей, якими користується поет: “*une lampe à brûler les rêves vespéraux*”, “*un moulin à paroles pour puiser dans le Styx*”, “*un périscope pour capter les étoiles*” тощо. Однак, усі ці образи є ємкими символами, ключиками до сприйняття поетом творчості та життя взагалі.

Доцільним буде розглянути співвідношення понять символ та метафора. Насамперед зазначимо, що символ відрізняється від метафори тим, що він має діалектичну природу, тобто з одного боку, він тотожний до того, що в ньому символізується, а, з іншого, – істотно відрізняється від нього, причому два “предмети”, що перебувають у символічному зв’язку, рівноправні. У метафорі різниця між образністю предмета і самим предметом не має принципового значення, метафора має значення сама собою, вказує на саму себе. Символ покликаний вийти за межі предмета, помножуючи повноту його власного буття, в той час коли функція метафори – використовувати чужі ознаки на власну користь [6].

У руслі літературознавчого аспекту неодноразово розглядається співвідношення символу і архетипу. Дійсно, ці поняття напряду пов’язані між собою. Взаємозв’язок архетипу і символу виявляє одну з найважливіших рис символу – його архетипічність [6].

За визначенням Юнга, архетипи – це генетично фіксовані соціально-культурні ідеї та стародавні образи, які належать до колективного несвідомого, зумовлюють творчість й повторюються протягом усієї історії людства [17]. Символ, включений у суспільну свідомість і максимально узагальнений, є кінцевою ланкою еволюції архетипного образу [2]. Зазначимо, що кожен архетипний образ є символом, але не кожний символ є архетипом. Архетипні образи – це найдавніший пласт, з якого образи переходять у наступний пласт – образи-символи [6]. На думку Юнга, символи відкривають для людини сферу

(Actual linguistic problems)

Symbol through related categories (in Ukrainian)

[Symvol kriz' pryizmu sumizhnyh kategorij]

© Kostiuk M. M. [Kostjuk M. M.] maryna.kostiuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

сакрального, і в той же час, вберігають від безпосереднього зіткнення з “колосальною психічною енергією архетипів” [17, 241].

Під архетипом розуміються певні універсальні прообрази, які мають позачасовий характер і служать основою формування образів мистецтва і міфології, в тому числі символів [13]. На думку О.Ф. Лосева, символ-архетип є не заданий, похідний, а даний, вихідний символ; в повному обсязі його значущість обумовлено культурним контекстом тієї історичної епохи, коли він став актуальним для художньої свідомості [3].

Важливим є зв'язок символу з міфом. З одного боку, символ “виростає” з міфу, а з іншого, володіючи величезним творчим потенціалом, він може розвиватися до рівня міфу (Ю.М. Лотман називає символ “текстовим геном”) [13].

До проблеми співвідношення символу та міфу звертався О. Чех. Як і О.О. Потебня, науковець розрізняє два види мислення: міфічний і поетичний. Розглядаючи взаємозв'язок символу та міфу, О. Чех відзначає три парадоксальних особливостей: досвід одкровення (створюється ефект визначення досвіду мовою); мова символів має бути звичною для сприйняття (одкровення має досягти своєї аудиторії в завершеному вигляді); символ слугує засобом актуалізації міфу (художня якість вираження грає вирішальну роль в розповсюдженні міфу) [15].

Важливо розглянути два поняття, які схожі, але і багато чим відрізняються, – символ і знак. Дійсно, в основі будь-якої мови лежить поняття знаку [5, с. 18]. Слова – найбільш поширений тип умовних знаків [5, с. 19]. У тому разі якщо між змістом і вираженням існує певна схожість, то цей знак називається зображальним або іконічним (наприклад обличчя і портрет, людина і фотографія). Крім того, знаки не існують у мові як механічне скупчення непов'язаних між собою самостійних сутностей, вони створюють систему.

Детальну класифікацію знаків запропонував Ч. Пірс, який розрізняє знаки-символи, іконічні знаки та індекси [7]. Дія іконічного знака базується на фактичній схожості “*signifiant*” та “*signifié*”, наприклад малюнок тварини і сама тварина. Дія індексу базується на фактичній, реально існуючій суміжності “*signifiant*” та “*signifié*” (наприклад дим – це індекс вогню). Дія символу базується головним чином на встановленій за згодою, засвоєної суміжності “*signifiant*” та “*signifié*” [18]. Ч. Пірс наголошував, що істинний символ – це символ, який має загальне значення, і що, в свою чергу, це значення може бути тільки символом [там само].

© Костюк М. М. [Костюк М. Н.] maryna.kostiuk@gmail.com

Символ крізь призму суміжних категорій (Українською)

[Символ сквозь призму смежных категорий (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINGVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

Знаки, які мають здебільшого символічний характер, це єдині знаки, які завдяки тому, що характеризуються загальним значенням, можуть утворювати судження, в той час коли іконічні знаки та індекси нічого не стверджують [18]. Кожне слово є символ. Кожне речення – символ. Кожна книга – символ. Цінність символу у тому, що він служить для надання раціональності думці і поведінки, і дозволяє нам передбачати майбутнє [там само]. Спільне між символом і знаком є їх дуальна природа, поєднання конкретного предмета із суттю іншого предмета. З одного боку, у знака є свої властивості, а, з другого, – він є означенням іншого предмета, з наявними у нього властивостями [6].

До речі, Ф. де Соссюр наголошував на нерозривній єдності “*signifiant*” та “*signifié*”, тобто про бінарну опозицію знака [45, с. 130]. Відмінні риси між символом і знаком – це, насамперед, наявність у структурі символу внутрішнього зв'язку між “*signifiant*” та “*signifié*”, тоді як у знакові “*signifiant*” та “*signifié*” утворюють єдність, не маючи ні формального, ні сутнісного зв'язків. Крім того, відмінною рисою цих понять є однозначність, постійність трактувань знака і багатозначна, динамічна, багатозначна структура символу. Однорівневість знака та багаторівневість символу пояснюється тим, що знак функціонує на одному рівні структури Всесвіту, тоді як символ може проникати на всі рівні реальності: космічні, соціальні, релігійні, особистісні тощо [там само].

Знаки є зрозумілими, а символи ніколи не можна повністю витлумачити; знаки позначають просто щось відмінне від себе, а символи – щось “вище”: абстрактні ідеї, поняття [6]. Тому, однією з основних відмінностей символу від знаку – семантичне навантаження. К.Г. Юнг зазначає, що знак завжди менше ніж поняття, яке він представляє, в той час коли символ завжди більше ніж його безпосередній імовірний смисл [17, с. 21]. Крім повсякденного значення, символ характеризується додатковим значенням [17, 23]. Символ, на відміну від знаку, здатний до саморозгортання, безкінечного саморозвитку, а отже, непридатний для завершеної інтерпретації, тобто “до сутності символу належить те, що ніколи не є прямою даністю речі чи дійсності” [4]. Тобто, О.Ф. Лосєв говорив про близькість цих понять. Знак для дослідника є певною мірою зародком символу, а символ також є знаком або розвиненим знаком [3, с. 69].

Знаки пізнаються раціонально, суб'єктивно, через знання, тоді як символи не пізнаються, вони радше можуть бути включені у цілісність індивідуального чи колективного досвіду [6]. До того ж, символ оформлюється у своєрідний культурний код минулого, сакрального, даючи митцеві можливість для витворення своєрідної картини внутрішнього світу [1].

(Actual linguistic problems)

Symbol through related categories (in Ukrainian)

[Symvol kriz' pryizmu sumizhnyh kategorij]

© Kostiuk M. M. [Kostjuk M. M.] maryna.kostiuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

Символ є важливим поняттям у царині мови. Загалом, психолог Уайтхед зазначав, що мова, якою ми говоримо чи пишемо, є найбільш яскравим прикладом символізму. Слово, написане чи вимовлене, – це символ, який мало чим відрізняється від алгебраїчних символів [14, с. 107-108]. Мова – складний набір символів, при чому кожний символ лаконічно позначає визначене явище зовнішнього світу, в той час як вони разом складаються в загальну схематичну картину того специфічного середовища, у якій живуть і творять носії мови. Мовні символи, будучи загальноприйнятими у межах певного колективу, в процесі мовлення комбінуються один з одним і дозволяють передавати від одного члена колективу іншому безкінечно за своїм змістом повідомлення [8, с. 38].

Лінгвістичний символ є актуалізацією в тексті тієї частини змісту культурологічного символу (значення зафіксовані у словниках та енциклопедіях символів або міфологічних джерелах), яка є значимою для автора у зв'язку з його задумом і обсягом авторських фонових знань [9]. Структура лінгвістичного символу має форму поля (за Л.П. Івановою), де ядром є найбільш частотні варіанти вираження, периферією – найменш частотні [там само]. Причетність лінгвістичного символу до семіотичних концептів дозволяє визначити його структуру як співвідношення форми вираження (єдність звукової оболонки лексеми-номінанта символу в тексті та семантики) і форми змісту (когнітивний концепт) [там само]. Існує багато різновидів вербального втілення символу: народно-поетичні (фольклорні), міфологічні, біблійні, книжні, художні, узуальні, індивідуально-авторські символи [12].

Згідно з класифікацією О.С. Таран, символ у поетичному тексті визначається за шістьма критеріями. За комунікативною функцією символ безадресатний; за основою переносу – утворюється завдяки категоріальному зсуву; за призначенням – функціональний; за ієрархічними відношеннями між семіотичними поняттями (знака, алегорії, образу, метафори) символ співвідноситься з образом і знаком; за смисловою структурою він є трикомпонентним: складається з позначуваного, конотатора (термін Р. Барта) і семіотичної зв'язки, що визначає характер відношення плану вираження й плану змісту як конвенціональний. Сферою функціонування символу є колективна свідомість народу, про що свідчить здатність символу виражати трансцендентні смисли [12].

Важливим є співставлення символу з образом. В енциклопедичних словниках символ визначається як багатозначний предметний образ, який об'єднує між собою різні плани художнього відтворення дійсності на основі

© Костюк М. М. [Костюк М. Н.] maryna.kostiuk@gmail.com

Символ крізь призму суміжних категорій (Українською)
[Символ сквозь призму смежных категорий (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

**PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINGVISTYKY]**

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

їх суттєвої спільності або спорідненості [19]. Однак, це визначення є спрощеним, оскільки включає тільки одну відмінну рису символу від образу.

Системну ієрархію образності можна висвітлити за допомогою методики метаопису, детально розробленою Ю.С. Степановим. Метаобраз, згідно з Ю.С. Степановим, це “невисловлений образ” [11, с. 292], присутність якого читач або інтерпретатор може іноді навіть не усвідомлювати. Тобто, метаобраз – це мапування концептосфер, виражене концептуальною метафорою чи, рідше, метонімією, яка лежить в основі тематично поєднаної сукупності словесних поетичних образів [16].

Ми погоджуємося з теорією С.С. Аверинцева, який визначає символ як образ, взятий в аспекті своєї знаковості і він є знак, наділений всією органічністю і невичерпною багатозначністю образу [1, с. 378]. Категорія символу вказує на вихід образу за власні кордони, на присутність деякого змісту, не розділимо злитого з образом, але не тотожного йому.

Переходячи в символ, образ стає “прозорим”, зміст “просвічується” крізь нього, будучи даний саме як смислова глибина, смислова перспектива [1, с. 378]. С.С. Аверинцев виділяє критерії віднесення образу до символу. Так, семантика образу виходить за межі його “безпосереднього” значення, “натякає” на інше. Образ повторюється у творчості автора, у деяких текстах має акцентовано символічний зміст, сам автор зараховує образ до символів; свідомо установка автора на символізацію, де кожний образ набуває символічного звучання і передбачає різні “рівні інтерпретації”. Образ належить до базових, універсальних символів даної культури чи повторюється в контексті певної епохи, літературної школи [1, с. 379]. Ці критерії є основними для віднесення образу до розряду символів.

Висновки

Отже, у мистецтві символ трактується як універсальна категорія, яка розкривається через співставлення з суміжними категоріями художнього образу, з одного боку знака, з іншого – алегорії. Аналіз співвідношення символу й суміжних явищ вказує на важливість символічної функції, яка притаманна образу та знаку (саме завдяки цим поняттям можна виявити багатство символу), метафорі, алегорії та іншим. Співставлення символу з суміжними категоріями яскраво ілюструє відому думку О.О. Потебні про символічність усієї мови.

Вбачаємо перспективу подальшого пошуку в зіставному вивченні символу з іншими категоріями, а також у дослідженні вербалізації символу у художніх текстах.

(Actual linguistic problems)

Symbol through related categories (in Ukrainian)

[Symvol kriz' pryizmu sumizhnyh kategorij]

© Kostiuk M. M. [Kostjuk M. M.] maryna.kostiuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

Література

1. *Аверинцев С. С.* Софія – Логос: Словник / Сергей Сергеевич Аверинцев. – К. : Дух: Літера, 1999. – 464 с.
2. *Алексеев П.В.* Философия / П.В. Алексеев, А.В. Панин. – [2-е изд., пер. и доп.]. – М. : Проспект, 1997. – 568 с.
3. *Лосев А.Ф.* Проблема символа и реалистическое искусство / Олексій Федорович Лосев. – М. : Искусство, 1976. – 367 с.
4. *Лосев А.Ф.* Символ / Олексій Федорович Лосев // Философская энциклопедия : В 5 т. – М. : Сов. Энциклопедия, 1970. – Т.5. – с.10-11.
5. *Лотман Ю.М.* Символ в системе культуры / Ю.М. Лотман // Избранные статьи в трех томах. – Т.1. – Таллин : Александр, 1992. – С. 191-199.
6. *Осадко Г.В.* Знакові образи-символи як стильові чинники в поезії і прозі символізму (на матеріалі творчості Петра Карманського) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Тернопіль, 2006. – 22 с.
7. *Павлюк Л.С.* Знак, символ, міф у масовій комунікації / Людмила Степанівна Павлюк. – Львів : ПАІС, 2006. – 120 с.
8. *Панов Е.Н.* Знаки, символы, языки / Е.М. Панов. – М. : Знание, 1980. – 192 с.
9. *Сиромля Н.М.* Мовні засоби вираження символу (на матеріалі російської поезії символізму) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – К., 2006. – 24 с.
10. *Сосюр Ф.* Курс загальної лінгвістики / Фердинан де Сосюр; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
11. *Степанов Ю. С.* Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
12. *Таран О.С.* Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О.С. Таран. – Х., 2002. – 20 с.
13. *Темна О.В.* Поетика символу в творчості М.Волошина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О.В. Темна. – Дніпропетровськ, 2006. – 22 с. 49
14. *Уваров Л.В.* Образ, символ, знак (Анализ современного гносеологического символизма) / Леонід Васильович Уваров. – Минск: Наука и техника, 1967. – 120 с.
15. *Чех А.* Символ и миф: к проблеме генезиса [Електронний ресурс] / А. Чех. Режим доступу: <http://www.philology.ru/literature1/cheh-03.htm>
16. *Шурма С.В.* Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. / С.Г. Шурма. – К., 2008. – 20 с.
17. *Юнг К.Г.* Архетип и символ / Карл Гюстав Юнг. – М. : Renaissance, 1991. – 304 с.
18. *Якобсон Р.* Избранные работы / Р. Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – 455 с.

Джерельна база

19. *Biedermann H.* Dictionary of symbolism / Hans Biedermann. – N.Y. : Penguin Group, 1992. – 465 p.
20. *Mallarmé S.* La poésie [Електронний ресурс] / Stéphane Mallarmé. – Режим доступу: <http://www.Adpf.asso.fr/.../mallarme>

© Костюк М. М. [Костюк М. Н.] maryna.kostiuk@gmail.com

Символ крізь призму суміжних категорій (Українською)
[Символ сквозь призму смежных категорий] (На укр. яз.)

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

References

1. Averintsev S.S. *Sofiya – Logos: slovnyk* [Sofia – Logos: Dictionary]. K.: Doukh: Litera, 1999. 464 p. (In Ukrainian)
2. Alekseev P.V. *Filosofia* [Philosophy]. M. : Prospect, 1997, 568 p. (In Russian)
3. Losev A.F. *Problema simvola i realisticheskoe isskustvo* [Problem of symbol and realistic art]. M. : Isskustvo, 1976. 367 p. (In Russian)
4. Losev A.F. *Simvol* [Symbol] // Philosophic encyclopedia. M. : Soviet Encyclopedia, 1970. T.5, pp.10-11. (In Russian)
5. Lotman U.M. *Simvol v sisteme kultury* [Symbol in the system of culture]. T.1. Tallinn : Alexander, 1992. PP. 191-199. (In Russian)
6. Osadko G.V. *Znakovi obrazy-symvolu yak styliovi chynnyky v poezii i proxy symbolizmu* [Image-symbols as stylistic factors in the prose and poetry of symbolism]. Avtor. Kand. Diss. Phil. Nauk. Ternopil, 2006. – 22 p. (In Ukrainian)
7. Pavliuk L.S. *Znak, Symvol, mif u masovij komunikatsii* [Sign, symbol, myth in mass communication]. Lviv : Pais, 2006. – 120 p. (In Ukrainian)
8. Panov E.N. *Znaki, simvolu, iazyki* [Signs, symbols, languages]. M. : Znanie, 1980. 192 p. (In Russian)
9. Syromlia N.M. *Movni vyrazhennia symbolu* [Linguistic expression of symbol]. Avtor. Kand. Diss. Phil. Nauk. K., 2006. – 24 p. (In Ukrainian)
10. Sosiur F. *Kurs zagalnoi lingvistyky* [Course of general linguistics]. – K. : Osnovy, 1998. – 324 p. (In Ukrainian)
11. Stepanov U. S. *Konsepty* [Concepts]. M. : Yazyki slavianskykh kultur, 2007. – 248 p. (In Russian)
12. Taran O.S. *Semantyka symboliv pryrody v poeziah Olesia* [Semantics of symbols of nature in the poetry of O. Oles]. Avtor. Kand. Diss. Phil. Nauk. Kharkiv, 2002. – 20 p. (In Ukrainian)
13. Temna O.V. *Poetyka symbolu v tvorchosti Voloshyna* [Poetics of symbol in works of Voloshyn]. Avtor. Kand. Diss. Phil. Nauk. Dnipropetrovsk, 2006. – 22 p. (In Ukrainian)
14. Ouvarov L.V. *Obraz. Simvol. Znak*. [Image, symbol, sign]. Minsk: Science and technique, 1967. – 120 p. (In Russian)
15. Chekh A. *Simvol i mif* [Symbol and myth]. Available at: <http://www.philology.ru/literature1/cheh-03.htm> 54 (accessed 10.06.2015)
16. Shurma S.V. *Poetyka obrazy ta symbolu amerykanskomu gotychnomu opovidanni* [Poetics of image and symbol in American gothic tales]. Avtor. Kand. Diss. Phil. Nauk. – K., 2008. – 20 p. (In Ukrainian)
17. Ung K.G. *Arhetip i simvol* [Archetype and symbol]. M. : Renaissance, 1991. – 304 p. (In Russian)
18. Iakobson R. *Izbrannye raboty* [Selected works]. M. : Progress, 1985. – 455 p. (In Russian)
19. Biedermann H. *Dictionary of symbolism* / Hans Biedermann. – N.Y. : Penguin Group, 1992. – 465 p.
20. Mallarmé S. *La poésie*. Available at: <http://www.Adpf.asso.fr/.../mallarme> (accessed 10.09.2015)

(Actual linguistic problems)

Symbol through related categories (in Ukrainian)

[Symvol kriz' pryzmu sumizhnyh kategorij]

© Kostiuk M. M. [Kostjuk M. M.] maryna.kostiuk@gmail.com